

Дещо про теперішній стан галицько-руського театру.

Не займаючи отурного становища, яке заняли панове підписані під відомою „Заявою“ в справі будови театру, буцім то в тій будові заангажована „народна честь“, годі не признати, що театральна справа стала до певної міри point d'honneur нашої легко наелектризованої, та не дуже критичної львівської та замісцевої інтелігенції. Рішучо тверджу, що ті панове або не здали собі справи з того, що таке театр, або знаючи, взяли ся до діла як раз — від кінця!...

Бо театр, се зложена штука, в яку входять автори, актори, публіка, ну, і будинок. А нас, загал, може займати лишень театр як понятє штуки!

Не одушеви́мо ся, навіть не загіємо ся гадкою, що мати-ме́о театр як найкрасшу навіть архітектонічну будівлю, що буде світити чудовими руськими орнаментами на зверх, а в середині пустою, театр, що служити-ме ареною ораторських пописів нашим політикам, або в кінці буде пишати ся модними бальовими строями.

Ми хочемо театру як понятя штуки!

Колись казав Семенський, що розумно ведена інституція театру могла би далеко скорше зродити культуру народа, як школи. Від того часу багато уплило води, змінили ся погляди на ту справу, а нині вже театр давно перестав будити такі великі надії, а багато великих людей відмовило театрови тої культурної місії і значіння, яке він може мав колись. Тому не знаю, чому слова п. Франка про театр взагалі видали ся для п. Борковського так „свіжо помальованими воротами“, — адже-ж перед Франком давно, дуже давно, багато дехто говорив таке саме. Добрий знавець і директор театру Козьмян сказав: „Ніщо більше і слушно не відпихає небу-

денні натури від театру, як пересадне думанє про його значінє, — як фальшиве, а часто облудне ставленє його поруч сьвятинь і заведенє висшого духового ряду. Проте театр був і буде потребою людства, а добре зрозумілий був, є і не перестанє бути одним із його найшляхотїйших уподобань¹⁾ Є, що правда, в історії людства часи, коли театр був чимось більше. Се було у старинній Греції, в Кальдероновій Еспанії, в Англії за Шекспіра та у Франції за Молієра. Бувають і виськові положеня, коли театр, як кожний спосіб ратунку, набирає виїмкового значіня.

Ось що каже польський критик: „Tam gdzie okoliczności, wrogie działanie lub nieprzyjazne wpływy ograniczają życie narodowe coraz ciasniejszym kołem, tam gdzie jedyną podstawą terażniejszego bytu, a przędzą przyszłości pozostał język, a i ten prześladowany jest w życiu publicznem, tam narodowa wartość teatru wzrasta, bo bezsprzecznie nic bardziej nie ochrania mowy ojczystej od żywego słowa, a nic bardziej ojczyzny od mowy ojczystej“. В такім положеню був і по части й доси єсть укр. театр у Росії, і се один із секретів його поведженя, се головний ключ до оцінки його значіня.

Вернім до нашого театру. Він, як сказано, вложена штука, на яку складають ся автори (репертуар), актори (персональ) й публіка.

Що до публіки, то відношу ся до неї з деяким довірем. Не рефлектую на наші „висші сфери“, цілковито ревігую з руських патентованих меценасів штуки, — одні ходять фамілійно на вільні місця, иньші не приходять цілком, бо їм не подобаєть ся сая, директор або білетер, — але вірю в ту безіменну, поодинокую незнану юрбу, що так щільно заповнювала залю „Gwiazd-и“.

Що до персоналю, то звісна річ, у штуці добра воля не може стати за діло. Проте мимо всеї пошани для нашої дружини годї таїти, що вона переважно не йде тою дорогою, що веде на висоту дійсної штуки. Бо-ж то й природне. Поза щирій запал, замиленє, охоту тай вроджену може акторську здібність ті люди не вносять зі собою нічого на сцену. А инішній актор мусить мати одну мову, а се інтелігенція — розумієть ся, специфічна інтелігенція на тлі тої тавмної вдачі, якою актор уміє олицетворити дану індивідуальність... Не вважаю драматичних шкіл скін-

¹⁾ Koźmian, Rzeczy teatralne...

ченим ідеалом, але вважаю корисним, ба навіть конечним певне підготовлене до сценічної творчості акторів.

Штука акторська вже нині перестала бути пописом зручних жонглерів та інших панів, що, як каже Шибишевський, при помочі крихти спириту та брехливого патосу вміли показувати всякі штуки, — але вимагає вже нині основних, глибоких та всесторонніх студій, підготовлення і праці.

Сьмішно, що при далеко посуненій акції, серед виразних голосів, що не будемо мати акторів до нового театру, нікому не впало на гадку винайти на се який спосіб заради. Дивую ся, що наша репрезентація в соймі не постарала ся о яку підмогу на ту ціль. Сойм мав на те гроші — а в нас певно знайшли би ся люди готові до праці, от хоч би серед самої дружини галицького театру „Бесіди“. Видає ся суми з краєвих грошей на образоване всяких „сопраністок“ та „фортеляністок“, за які потому сьвіт і не чує, то чиж не знайшла би ся скромна підмога й для руського актора, що міг би дечого навчити ся тай потім внести з собою на руську сцену?

Наш репертуар убогий на переклади, оригінальний старенький, односторонній і мимо запевнення Д-ра Євгена Левицького, що „наша література драматична багатша як польська“ — доволі скромний.

Представляю собі, що по вибудуваню постійного театру у Львові в'їде до нього на постійний чи на сезонний побут театр „Бесіди“. Проте позволю собі сказати дещо про стан та відносини того театру. З артистичного боку я мав уже нагоду висловити ся про нього; тепер насуваєть ся мені жінка уваг загальнішої натури.

Як звісно, власителем одинокого руського театру в Галичині є товариство каснове „Руська Бесіда“ у Львові. Чи не дивно, що товариство, якого змістом і метою є „удержувати товариське житє між львівськими Русинами“ — говорім більше зрозуміло: білярд, зелені столики і газетна читальня, виступає в ролі протектора руської музи!

Референтом театру в тов. „Бесіда“ був до останніх зборів н. Микола Заячківський, безсумнівно чоловік симпатичний, якого одначе безпечно можна підозрівати про все найліпше, лиш не про зрозуміне театру. А годі припустити, щоб „Бесіда“ дивила ся на театр із боку чисто адміністративного.

Є, що правда, в лоні „Бесіди“ якась „артистична комісія“, але члени її по нинішній день не знають себе, тай про її діяльність не може бути й бесіди. Що правда, існує ще друга „артистична комісія“. Виділу кравого, до якої входять проф. Колесса, Коцовський і силою передавненя бувший член Виділу кравого п. Савчак, але ціла діяльність тої комісії кінчить ся мабуть на традиційній заяві признання театрови, управі й „Бесіди“, що уможлиблює виплату кравові субвенції. Що правда, на однім представленю (як я дізнав ся з „Діла“) була та комісія офіційально репрезентована, а власне в антракті „Наталки-Полтавки“ між людьми, які під проводом проф. Шухевича ходили до канцелярії директора театру за щось дякувати, мала бути й „артистична комісія“. Як я переконав ся, був там лише п. Савчак — а звісна річ, що п. Савчак, се ще не ціла комісія, тим більше, що нинішні її члени, як проф. Колесса, Коцовський, нічого про те не знали і не дали нікому уповажненя заступати згадану комісію. Відки п. Савчак має на се мандат, певно сам не вміє би відповісти.

Директором театру став перед кількома літами п. Михайло Губчак, бувший теолог, який нічим у життю не зложив ніяких доказів якоїсь кваліфікації на те становище. Проте зложене дирекції в руки незнаного чоловіка вважаю цінним доказом трактованя театру з боку виділу „Бесіди“, а разом і зірванем усяких дипломатичних зносин зі здоровим розумом.

Доси в відносинах директора і дружини був найвисшою інстанцією виділ „Бесіди“. Нині вже не так. П. Губчак, се перший необмежений самовладець у театральнім царстві. Має се виразно застережене в контракті. Се велика уступка з боку виділу „Бесіди“, уступка, якої „Бесіда“ не хотіла зробити доси для ніякого директора.

Які се мало наслідки? Нехай говорять факти!

Коли я був раз перед представленем у мужеській гардеробі (що, як відомо, була уладжена в супереч із поліційними приписами в убікації, куди публіка мала переходити), приступили до мене два студенти з прошенем, щоб я через сцену зайшов до театральної каси тай купив їм білети, бо від входу такий натовп, що годі дістати ся до віконця. Я так і зробив. Хвилину по тім звели ся знов ті студенти та просили п. Ніжанковського, щоб їх ввів на салю, бо головні двері просто затарасовані людьми. П. Ніжанковський повів учеників, що я, бачучи на тих дверех від сторони

салі напис „Wyjście“ та хлопця при тих дверях, якій сповняв ролю білетера, тай що тими дверми виходили часто люди з салі, не вважав великою прислугою з боку п. Ніжанковського. Нараз побачив я знов тих студентів, як прискореним кроком ішли через гардеробу, а в слід за ними п. Губчак, що зблизивши ся до п. Ніжанковського сказав коротко, але сильно: „Пане Ніжанковський! То безчельвість! То остатне шубравство! Я вам можу дати в тій хвилі димісію!“ По тих словах я вийшов із гардероби, не хочачи бути свідком тої брутальної сцени, а по першій дії я довідав ся, що п. Ніжанковський дійсно дістав димісію. П. Ніжанковський був совісним, загально любленим актором, що служив 14 літ на руській сцені, тож врозуміла річ, що при фаміліярних зносинах між руською сценою й публікою розійшла ся скоро вістка про його димісію і другого дня публіка рішучо й поважно зажадала появи п. Ніжанковського на сцені (себто уневажнення його димісії), а коли се не наступало, унеможливила дальший тяг представлення. Наша преса „благоразумно“ мовчала, „Руслап“ відважив ся подати сам факт; ходило про затушоване або хоч про відобране йому поважного характеру.¹⁾

¹⁾ Передруковуємо тут сю характеристичну увагу „Руслана“ (ч. 27 з р. 1905):

„Демонстрація в руськім театрі. Ми не хотіли про неї згадувати ані одним слівцем, щоби нас не посуджувано о яку небудь неохоту в виду особи п. Губчака. Коли однак не без впливу п. Губчака польска преса старає ся справу ложно представити і звалити цілу вину демонстрації на гімназьяльну руску молодіж, ми позволимо собі подати наші інформації про сю справу, які ми одержали від достовірних осіб і особистих свідків. В неділю панував при касі театральній великий стиск. Два ученики гімназії не могли дістати білетів, тому просили студента техніки п. Чарнецкого, щоби подбав для них о білети. П. Чарнецкий, що яко рецензент „Літ.-Наук. Вістника“ стоїть близше дирекції театру і театральної дружини, пішов до каси иншим входом через сцену, закупив білети, а що через натовп при касі вхід до салі був цілком затарасований, п. Чарнецкий взяв обох учеників з собою і за дозволом артиста Ніжанковського впровадив до салі другим входом, застереженим рівнож поліційно для публіки, в якім п. Губчак устроїв мужеску гардеробу. Хлопців, які входили на салю, п. Губчак почав викидати за двері, а дізнавшись, що они війшли за дозволом п. Ніжанковського, влетів на сцену і улчними словами накинув ся на згаданого артиста, велів ему розібратись і дав на місці димісію. Вість про сю подію розлетіла ся поміж академічною молодіжю, яка рішилась виступити в обороні скривдженого артиста. У вторник по другім акті „Запорожця за Дунаєм“ почала академічна і технічна молодіж бити оплески і викликувати димісіонованого артиста. Понеслись також оклики на адресу п. Губчака, які однак входять по часті в его приватне житє і через те ми їх повтаряти не станемо. Виставу „Запорожці“

Руський театр не має по нинішній день ніякого регуля-
 міну, ні статутів. Що правда, директор ангажуючи в своїм часі
 акторів говорив до кожного з окрема: „Ангажую вас на тих са-
 мих умовах, що „Бесіда“. Та контракт, який обов'язує ниці ди-
 рекцію, є запереченем того всього. Звісна річ, що вся дру-
 жина здана на ласку й неласку п. Губчака. Про якийсь фонд за-
 помоговий, емеритуру й бесіди нема, хоч обов'язком було би вже
 раз над тим подумати, а руські актори вже давно в покорі ви-
 снівають :

Ой нема, нема ні вітру ні хвилі
 Із Руської Бесідоньки,
 Чи там раду радять про емеритуру,
 З чужої не чуть стороньки.
 Ой заграй, заграй прудкий телеграфі
 Та під тими вістоньками,
 Що шлють патріоти, повні до діла охоти,
 Та на сей бік за нами!¹)

Є в тій травестії щось, що їй відбирає всяку тїнь гумори-
 стики !

Можна би думати, що в руськім театрі обов'язує хоч яке
 звичаєве право або традиція, тай те розвіває ось яка подія. При

скінчено і мали початись »Вечерниці« Ніщинського. Академічна молодіж зачала
 дальше демонструвати, а пішла також за нею значна часть дуже поважної пу-
 блики, яка дізналась про причину сеї демонстрації. Додамо, що п. Ніжанков-
 ский служив понад п'ятнадцять літ при руськім театрі і тишив ся загальною сим-
 патією. Коли демонстрація не уставала, піднеслась куртина, а секретар театру
 заявив, що дирекція представлене зривас. Та на тім не кінець. В середу о год-
 пів до осьмої рано явив ся п. Губчак у директора гімназії п. Харкевича з до-
 носом на гімназистів, хоть останні участи в демонстрації не брали, мимо що
 поведенем п. Губчака з їх двома товаришами могли бути подразнені. Як ді-
 знаємо ся зі Slow a polsk-ого, на вчорашнім представленю п. Губчак постарав ся
 проти руської публіки о сильнійшу асистенцію поліції. Чи таке поведене п. Губ-
 чака в виду руської публіки може для него і для нашої дорогої інституції єднати
 симпатію, і чи пожаданний нетакт в хвилі, коли розходить ся о будову руського
 театру? Питання сі лишаємо отвертими, і над ними нехай добре застановить ся
 товариство »Руска Бесіда«. На основі сих наших інформацій єємо в повнім
 праві відперти нікчемні інсинуації Slow-a polsk-ого, немов би гімназьяльна мо-
 лодіж ходила за куліси руського театру, а як назвати інформаторів Slow-a p., се
 нехай они собі самі доспівають«.

Додамо, що інформатором Slowa Pol. був д. Губчак.

¹) Свого часу видавали актори для себе літографований журнал »Маска«,
 і там я знайшов той вірш, що був колись друкований у »Руслані«.

дісіє одного з акторів сказав директор: „Я вам не можу заплатити за пів місяця, бо лютий мав 28 днів — отже плачу за 14 днів“. Се кидас цікаве сьвігло на відносини акторів до директора і ставить справу яснійше. Отже руський актор, член дружини руського театру, є поденним робітником у наймах у директора!

Що руський театр нині зійшов на гандлярське підприємство, се ілюструє прим. та хвиля, коли директор Губчак вивів у Надвірній цілу дружину на дворець залізничий, щоб прибувшому на лови русиноїдови Льву Пінїнському співати „Многая літа“. Не знаю також, чи годило ся, аби та сама дружина в Росії в день уродин цариці-вдови співала на естраді перед представлєнєм „Боже царя храни“. Ніякі переїзжі трупи не обовязані до того, і про таку подію в польськїм театрі я нічого не чув. Досить гумористичним видало ся мені й те, що дирекція руського театру виставляючи в Любачові „Урієля Акосту“, розліпила жидівські афіші.

Не хотів би я рухати костий пок. Підвисоцького, та все-ж таки факт, що дирекція в часі якоїсь суперечки з покійником візвала (в Надвірній) поліцію, щоб викинула з гардероби члена театральної дружини, остане цікавим епізодом в історії гал. театру. Дивлячи ся з матеріального боку на підприємство руського театру дізнаю ще прикрийшого вражіння. Матеріально веде ся нашій сцені за остатні роки дуже добре; наша суспільність усюди зелектризована гадкою будови театру, відвідує його численно, а на підставі обчислень, які я поробив за час побуту театру у Львові, я дійшов до переконання, що підприємство театру трактоване з чисто гандлярського боку, се дуже добрий Geschäft. А тимчасом ні про які матеріальні вклади в театр нема й бесіди. Все старе, подерте, витерте як у виставі, в гардеробі, так і в репертуарі. Матеріальний стан акторів дуже оплаканий.

Ось примір: вдова по пок. Стечинськїм, заслуженім акторі, що весь вік перебула на руській сцені, мала „Бесідою“ визначену пенсію (щось у роді емеритури) 30 злр.; теперішня дирекція обірвала їй ще пятаку, і нині найстарша майже що до літ служби акторка, якою й доси затикаєть ся всякі діри в театрі (пані Стечинська співає в хорі і грає найріжноріднійші поменчі ролі), має 25 злр. місячно!

Недавно заангажовано з Росії п. Махницьких на гажу 100 злр. місячно. Та коли лише приїхали в Галичину, директор умень-

шив їм до 80 злр., а короткий час потім (коли змобілізовано київський округ, а п. Махницький як запасний салдат не ставився, чим замкнув собі поворот до Росії), директор Губчак обірвав їм із гажі ще 20 злр. так, що нині ті люди працюють на руській сцені за 60 злр.

Про визиск акторів руського театру можна би написати дуже багато. Приміром: перед від'їздом до Росії обіцяно їм давати крім гажі ще й денні ремунерації. В Росії доходи були величезні, а ремунерації ніякий актор мабуть не видів.

Про трактуванє членів дружини директором нехай служать факти. „Свинтухи, смаркаті артисти“, а до пань слова, яких не можу тут навести, се щоденні компліменти, на які наражені руські актори. Коли актор жонатий, що має 40 злр. гажі, прийшов 24-ого просити а conto, сказав йому п. Губчак: „До мене у фраку приходить ся“, а вислухавши його просьби порадив йому „заставити шлюбну обручку“, як не має що їсти.

В часі остатнього побуту театру у Львові дирекція проти-законно перемінила жіночу гардеробу на свою канцелярію, а паням визначено одну дальшу кімнату в другій часті забудованя „Gwiazd-и“. З тої причини панї в легких костюмах нераз у трі-скучий мороз мусїли переходити через довгий корідор, аби дістати ся на сцену. О скілько знаю, то крім панни Фялковської (котра мабуть перебирала ся деінде) всі артистки з тої причини були хорі.

Жінку одного з акторів, що не була ангажована на сцену, покликав М. Губчак до веденя каси, що займає в день представлення час від 5—11 в ночі і за те обіцяв їй (прошу не сьміяти ся!) десять злр. місячно! Слуга п. Губчака має 15 злр., а касієрка мала би мати 10 злр.!

З руських акторів стягає дирекція досить енергічно всякі карі „на будову театру“, я навіть раз подибав таку кару в виказї жертв на театр. Та чи дуже то мудро здирати тих бідаків і давати на театр? Адже у всіх театрах ті гроші йдуть на емеритальний або запомоговий фонд. Так міг би я в нескінченість вичисляти факти, що ярко ілюструють теперішню управу театральну. Але не про те мені йде.

Хочу звернути увагу, що все те дієть ся під опікунчими крилами „Руської Бесїди“ і всіх тих, що прикривши себе парасо-лем „народної чести“ від черги літ стоять на сторожі не поступу

й розвою, а занепаду руської сцени, руської штуки! До чого доведено руську сцену?

Під зглядом артистичного поступу й розвою кожний мусить признати, що той театр ні кроком уперед не йде, з тої простої причини, що не має артистичної управи. При добрім поводженю матеріяльнім вкладів ніяких не робить ся, бо театр засуджено на повзанє по низинах гешефтьярської спекуляції!

Раз завязала дружина щось у роді товариства, якого метою було образованє в справах штуки. Актори сходили ся, мали відчити, та п. Губчак розв'язав, зглядно заборонив їм збирати ся, а „Бесіда“ санкціонувала те розпорядженє, бо... руський актор не потребує ніякого образованя. *Степан Чарнецький.*